

Miquel-Àngel Sánchez Ferriz (cur.)

La terminologia en les ciències de la vida, en la química i en el món educatiu

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2013, p. 113-131

DOI: 10.2436/15.2503.02.34

Didàctica del vocabulari i dels vocabularis bàsics

Joan MALLART I NAVARRA

Facultat de Pedagogia. Universitat de Barcelona

L'obrer coneix 300 paraules, el patró, 1.000. Per això és ell el patró. (Dario Fo, 1969)

Resum

L'article presenta idees teòriques i pràctiques per a l'ensenyament del vocabulari. Parteix de la importància de la competència lèxica en la formació global i en la comprensió verbal en particular. Es tracten els principis i objectius didàctics generals i s'arriba a unes estratègies i activitats d'aprenentatge concretes. Es fa una menció especial dels principals treballs de vocabularis bàsics en llengua catalana i de la seva utilitat.

PARAULES CLAU: ensenyament del vocabulari, competència lèxica, vocabulari bàsic, estratègies didàctiques.

Abstract: *Teaching of vocabulary and basic vocabularies*

This paper presents theoretical and practical ideas for vocabulary teaching. It builds on the importance of lexical competence in global education, and on verbal comprehension in particular. It discusses the general didactic principles and objectives, and presents some concrete strategies and also learning activities. Special mention is made of the major works on the basic vocabulary in Catalan language as well as of their usefulness.

KEY WORDS: vocabulary teaching, lexical competence, basic vocabulary, teaching strategies.

1. IMPORTÀNCIA DE L'APRENENTATGE DE LA COMPETÈNCIA LÈXICA

La funció de la competència lèxica en la comprensió verbal és fonamental i es pot interpretar dins de la teoria cognitiva que explica el procés de comprensió. En

aquest marc, aquesta competència fa referència a la capacitat de captar les relacions entre significants i significats, tant en el nivell dels lexemes, com en el dels sintagmes, oracions o textos. També es refereix a la capacitat d'escollir els significants adequats als significats que es desitja transmetre. La qual cosa suposa disposar d'un repertori intern o *lexicó*, on trobarem emmagatzemat el cabal lèxic de cada persona, cabal que es va incrementant paulatinament amb l'edat i l'aprenentatge. Tots els autors que han treballat en aquest camp han destacat la seva important contribució a la formació general i lingüística en particular. Cal assenyalar, entre molts altres, Allen (1983), Galisson (1979, 1980), Jiménez (1986), Nation (2008), Taylor (1990)...

L'objectiu de l'ensenyament del llenguatge consisteix en el desenvolupament de la competència comunicativa. Es tracta d'una capacitat que té com a components: la competència lingüística, la competència pragmàtica, la competència discursiva o textual, la competència sociolingüística i la competència estratègica. La competència lingüística o gramatical, al seu torn, es pot subdividir en competència fonològica, ortogràfica, lèxica i morfosintàctica. Cap subcompetència no es pot presentar aïllada i totes es troben implicades conjuntament. El mateix passa amb la resta de competències bàsiques del currículum vigent actualment a l'Educació Primària i a la Secundària¹.

El grup de treball del Departament d'Ensenyament que ha elaborat la proposta de competències bàsiques de l'àmbit lingüístic (Mallart i Sarramona, 2013) ha assenyalat per a l'Educació Primària una competència (núm. 3) que diu: «Utilitzar, per comprendre un text, l'estructura i el format de cada gènere textual i el component semàntic de les paraules i de les estructures sintàctiques més habituals». Aquesta competència es correspon amb la segona de l'Educació Secundària Obligatoria: «Reconèixer el tipus de text, l'estructura i el seu format, i interpretar-ne els trets lèxics i morfosintàctics per comprendre'l».

L'explicació que es dóna de la competència en aquest document precisa que:

[...] el bagatge lèxic del lector i el coneixement semàntic que tingui (significat de sufixos, prefixos, capacitat d'identificar el mot primitiu d'una paraula, d'establir relacions entre paraules del mateix camp semàntic...) el posa en una situació avançada a l'hora de comprendre el text. Pel que fa al lèxic, és més fàcil omplir buits de comprensió si es coneix el conjunt de les paraules on s'insereix la paraula desconeguda [...] (Mallart i Sarramona, 2013: 13).

A més, aquesta competència es relaciona en aquest document amb el contingut del currículum que s'anomena precisament *vocabulari usual i específic*.

1. Junt amb la competència comunicativa lingüística i audiovisual, al currículum hi trobem les competències: matemàtica, artística i cultural, digital, d'aprendre a aprendre, social i ciutadana, coneixement del món físic i la competència per a l'autonomia i la iniciativa personal.

Per mostrar la importància de l'aprenentatge del vocabulari, utilitzarem l'argument del seu valor formatiu i cultural. En primer lloc, el valor formatiu queda demostrat pel fet de l'elevada correlació que presenta amb la intel·ligència general. Ho confirmen diversos investigadors des de fa molt de temps. Segons Terman, la correlació seria de 0,81; per a Spearman, de 0,75; i per a García Hoz, de 0,74-0,75. En canvi, la correlació entre aritmètica i intel·ligència és només de 0,65, segons Davies. Igualment han trobat correlació positiva entre vocabulari i memòria, i entre vocabulari i capacitat de resolució de problemes.

[...] l'anàlisi del vocabulari, i en general, dels esquemes expressius lingüístics, és el millor camí per valorar la mesura intel·lectual d'un subjecte. Afirmar Terman que la prova de vocabulari és en ella mateixa la prova de més valor de l'escola. Per a Bonser, el vocabulari no és tan sols una prova idònia per determinar el valor intel·lectual d'un subjecte, sinó també un test de rendiment escolar ja que l'estudi del vocabulari podria ser considerat com un 'test predictiu' ja que en funció dels seus resultats es podrien anticipar els èxits o fracassos dels alumnes [...] (Lorente, 1982: 663).

Atenent al valor cultural o informatiu, podem destacar que la pobresa qualitativa i quantitativa del coneixement de vocabulari és causa del verbalisme i del memorisme mecànic, banal i innecessari. S'estudien de memòria moltes vegades textos que no es comprenen del tot per manca de competència lèxica. Si s'entenguessin els significats de les paraules —dels termes en cas de vocabulari d'especialitat— no caldria aprendre-ho de memòria. O, almenys, entraria en joc una memòria lògica més raonable.

2. LÈXIC I VOCABULARI

Encara que moltes vegades s'hagin utilitzat ambdós termes com a sinònims, hi ha una distinció que tot especialista sap i que els diccionaris de Genouvrier recullen molt bé. El lèxic té a veure amb el sistema de la llengua, amb la noció de llengua segons Saussure o de competència segons Chomsky. Mentre que el vocabulari es relaciona amb la parla, o l'actuació (*performance*).

El lèxic és el conjunt de tots els vocables que estan a la disposició del locutor en un moment determinat.

- a. És un sistema, o millor, un subsistema dins del sistema de la llengua.
- b. Està constituït pel conjunt de lexemes (unitats virtuals) totals d'una llengua.
- c. Va més enllà del text i del conjunt de paraules utilitzades per un parlant.
- d. Té caràcter unitari amb les seves regles de formació i ús.
- e. És il·limitat. No podem establir el nombre d'unitats que el componen. Només podríem parlar de quantitats hipotètiques, sense poder-les enumerar objectivament.

El vocabulari, en canvi, és el conjunt de vocables efectivament utilitzats pel locutor en un acte de parla concret.

- a. És només una llista de paraules, d'unitats de parla.
- b. Està constituït per un conjunt de vocables reals d'un text oral o escrit.
- c. Necessita el text. Per definir-lo, cal relacionar-lo amb altres paraules.
- d. Suposa l'existència d'un lèxic, del qual no n'és més que un subconjunt limitat: és la seva actualització en un moment determinat (l'actualització o realització del lèxic virtual).
- e. És limitat: objecte d'inventaris tancats i d'estudis estadístics.

Lèxic	llengua	competència	llengua	població
Vocabulari	parla	actuació	discurs	mostra

QUADRE 1. Diferències entre lèxic i vocabulari

Cal distingir els mots generals dels termes propis d'un llenguatge d'especialitat. S'entén per terme, precisament, tota «unitat lèxica que designa una noció en un camp d'especialitat determinat» (DIEC). En un sistema tancat i estructurat com és un tesaurus, els termes poden ser *descriptors* o *no descriptors*, segons que la denominació sigui considerada principal o secundària.

3. TIPUS DE VOCABULARI

La tipologia que desenvoluparem recull els vocabularis actiu i passiu, freqüent i disponible. L'*actiu* és el vocabulari d'ús, el conjunt de termes que la gent usa normalment de forma espontània en l'expressió personal d'un locutor determinat.

El vocabulari *passiu* o de reconeixement està format per aquells termes que es comprenen encara que no s'usin gaire sovint, potser quasi mai. S'ha dit, segons enquestes, que una persona culta coneix unes 12.000 paraules (vocabulari passiu); però només n'usa unes 500 - 600 (vocabulari actiu). Hi ha cert acord en aquestes xifres.

Galisson (1978) posa en dubte la validesa del significat d'aquesta denominació davant del perill que suposa interpretar malament el concepte de «passiu». Es pregunta, amb raó, si pot ser passiva la comprensió.

Vocabulari *freqüent* és el conjunt d'unitats que més es repeteixen en la parla de cada individu en particular. A major freqüència, major rendibilitat d'aquella unitat que es repeteix, major utilitat i, per tant, major disponibilitat. Si és freqüent, una paraula és activada més ràpidament i es troba disponible en el moment que es necessita.

El vocabulari *disponible* és aquell que es pot utilitzar espontàniament de forma immediata quan en sorgeix la necessitat. Està format per paraules freqüents i familiars.

Parlarem de vocabulari *específic* o terminologia en el cas d'utilitzar paraules que pertanyen a un camp concret del saber, de la tècnica o de l'activitat humana. Es tractarà d'un conjunt de paraules que seran utilitzades més en aquella branca a la qual pertanyen, i en canvi no s'utilitzaran tant en la vida quotidiana de la població general. Aquests mots més propis d'un camp determinat, humanístic, tècnic o científic, reben la denominació de *termes* i, en principi, s'aprendrien de la mateixa manera si no fos perquè sovint tenen com a particularitat una formació culta amb arrels clàssiques o d'altres llengües.

4. OBJECTIUS D'APRENENTATGE

Podem establir una relació d'objectius didàctics que pretenen desenvolupar la competència lèxica. El procés d'ensenyament-aprenentatge del vocabulari es proposa:

- a. Fixar i consolidar els vocables propis de la parla infantil.
- b. Adquirir mètodes i tècniques per a l'estudi i l'assimilació de noves paraules.
- c. Aplicar el vocabulari après a les diferents situacions pràctiques de la vida quotidiana.
- d. Comprendre les paraules i expressions que apareixen a les lectures escolars i extraescolars adequades a l'edat de l'alumne.
- e. Comprendre les paraules i expressions que apareixen en els mitjans de comunicació orals i escrits.
- f. Comprendre els termes que apareixen a les diferents àrees científiques.
- g. Familiaritzar els alumnes amb l'ús del diccionari. I també, a més llarg termini, aprendre a consultar tot tipus de diccionaris i bases de dades.
- h. Adquirir una capacitat reflexiva per seleccionar les paraules més adequades a cada situació.
- i. Obtenir una capacitat per captar els matisos de significat amb què es pot utilitzar una mateixa paraula.
- j. A partir de l'aprenentatge del vocabulari, millorar la lectura, l'escriptura, l'ortografia i la composició escrita.
- k. Perfeccionar la capacitat d'anàlisi i de síntesi per utilitzar les paraules amb la màxima objectivitat, propietat i precisió.
- l. Utilitzar les paraules amb precisió evitant l'ús de mots crossa i altres expressions de significat massa general.
- m. Utilitzar les paraules amb correcció, evitant l'ús de barbarismes.

- n. Potenciar la transferència dels codis icònic i verbal.
- o. A través del domini del vocabulari, augmentar el desenvolupament intel·lectual.

5. ADQUISICIÓ I DESENVOLUPAMENT LÈXICS

Els inicis de la comunicació a l'etapa prelingüística es troben en el plor infantil. En aquesta primera etapa, l'infant comprèn més del que és capaç d'expressar. Passa de la fase del balbuceig, jugant amb els sons, a la d'ecolàlia, cap als sis mesos, imitant sons amb certa intenció significativa. «L'aparició del primer signe lingüístic intencionat sol produir-se generalment cap als nou mesos» (Blecua, 1982: 39). Les articulacions inicials alternen amb grups repetitius (*mamama...*, *papapa...*, *tata...*), de tal manera que aquests grups són l'origen de paraules infantils que tenen un caràcter quasi universal. «Durant aquest període, l'infant pot produir per atzar una successió d'articulacions que coincideixen amb determinades paraules de la llengua que parlen els seus pares» (Alarcos, citat per Blecua, 1982: 40). En aquesta situació, són els adults que ho senten, i no els infants, els qui atribueixen significació a aquestes emissions, reforçant-les amb les seves manifestacions d'alegria.

Els valors mitjans d'adquisició del vocabulari en l'infant, coincideixen en la majoria d'autors, Stern entre d'altres: 100 paraules en el primer any, entre 300 i 400 en el segon, 1.000 en el tercer, 1.600 en el quart i entre 2.500 i 3.000 en el sisè.

10 mesos	1 paraula
20 mesos	100 paraules
2 anys	300 paraules
3 anys	1.000 paraules

QUADRE 2. Evolució lèxica segons M.E. Smith (1926)

Diversos autors com Marc Richelle i Jean Rondal se'n fan ressò i citen aquest estudi d'Smith. Rondal ho resumeix així:

de 12 a 18 mesos:	etapa de creixement lent
18 mesos	22 paraules
de 18 a 42 mesos	etapa de creixement ràpid
42 mesos	1.222 paraules

QUADRE 3. Evolució lèxica segons Jean Rondal (1980)

A l'etapa de creixement ràpid, les noves adquisicions representen quasi una paraula nova per dia durant dos anys. El moment de màxim desenvolupament té lloc durant la segona meitat del segon any.

2 anys	300 – 500 paraules
3 anys	900 – 1.000 paraules
4 anys	1.500 – 2.000 paraules
5 anys	2.000 – 2.500 paraules
6-7 anys	2.500 – 3.000 paraules

QUADRE 4. Evolució lèxica segons Planchard, Décroly, Vermeylen

Una eminent educadora i psicòloga suïssa va fer intervenir com a factor influent en aquest desenvolupament lèxic la variable de la classe social. Amb això no feia més que insinuar la teoria formulada més tard per Bernstein sobre els codis restringit i elaborat propis de les classes baixa i alta. De totes maneres, avui dubtem si aquests mateixos resultats es mantindrien en el cas de repetir l'experiència.

Anys	2.5	3	4	5	6	7
classe alta	990	1.527	2.107	2.560	2.812	3.182
classe baixa	360	990	1.505	2.200	2.442	2.960

QUADRE 5. Evolució lèxica segons Alice Descoedres (1922)

6. ESTADÍSTICA I VOCABULARI. VOCABULARIS BÀSICS

Segons les lleis de Zipf, són més freqüents les paraules més curtes. Zipf (1949): la longitud d'una paraula en fonemes o síl·labes és inversament proporcional a la seva freqüència d'ús en el llenguatge escrit. És el principi de la freqüència - brevetat, o llei del mínim esforç.

Les paraules més antigues (de formació més antiga) són més freqüents que les més modernes, per regla general. En relació amb l'etimologia, són més freqüents les de formació popular. Respecte a l'extensió semàntica, són més freqüents les paraules que poden arribar a tenir més significats: el nombre d'accepcions d'una paraula és proporcional a l'arrel quadrada de la seva freqüència. El nombre de paraules (n) amb un nombre d'accepcions determinat (a) és inversament proporcional al quadrat del nombre d'accepcions ($n \cdot a^2 = C$).

Per últim, s'aprenen primer els termes més concrets abans que els més abstractes, idea que coincideix amb el missatge de Comeni i de tots els pedagogs activistes dels segles XIX i XX.

6.1. *Vocabulari bàsic. Concepte i aplicacions*

Un vocabulari bàsic és un conjunt de mots presentats per ordre de freqüència, i/o per ordre alfabètic, i/o per temes (centres d'interès), seleccionats segons la seva major freqüència d'ús en una llengua. És un inventari tancat que conté només les paraules més usuals, corrents i necessàries per a l'ús quotidià.

Es parteix de la idea que una paraula té tanta més utilitat com més sovint ve a la boca o a la ploma. Seria necessari, doncs, començar l'aprenentatge per les primeres 1.000 o 3.000 paraules. Aquestes són les que componen el vocabulari bàsic. La seva finalitat didàctica consisteix a limitar el vocabulari a presentar per aprendre inicialment. Sobretot en el cas de llengües noves apreses en segon o tercer lloc.

Ja va dir en el III Congrés Internacional de Professors de Llengües vives a París l'any 1937 el professor Vattier: «El vocabulari actiu no ha de sobrepassar un nombre molt restringit de paraules, diguem, per exemple, 500 paraules per a una classe de 4 hores i per any». De Grève i van Passel (1968) no hi estan d'acord, així com tampoc no hi estan d'altres autors. És discutible l'aplicació estricta d'aquesta teoria. Però no es posa en dubte la utilitat d'una aplicació intel·ligent i mesurada, com ho demostren tants treballs experimentals desenvolupats sobre aquest tema.

Estadísticament, Blázquez (1977: 22) afirma que en castellà observem més de 100.000 vocables. El *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia Catalana, reunia més de 60.000 entrades. El *'New' English Dictionary*, en 20 volums, de Murray, en conté 500.000. El *Petit Larousse illustré*, reduït, més de 60.000.

Si en anglès es compten 50.000 paraules almenys, es pot dir que: 1.000 paraules serveixen per al 85 % de les converses; 2.000 per al 10 %; i 47.000 per al 5 %. És a dir, que amb 3.000 paraules ja tenim el 95 % de l'ús normal. Amb 3.000 paraules, ara segons Lanchec (1980), es coneix fins a un 97 % del vocabulari usual.

Guiraud (1960: 9-10) troba en alemany, en un diccionari de freqüències de més d'onze milions de paraules, les conclusions següents:

- a. Les 15 paraules més freqüents, formen el 25,22 % del total.
- b. Les 66 paraules més freqüents, el 50,06 %.
- c. Les 320 paraules més freqüents, el 72,25 %.

El mateix autor diu que «en un lèxic normal, les 4.000 primeres paraules representen el 97,5 % del text, i la resta, el 2,5 %.» (Guiraud, 1960: 66).

Peytard i Genouvrier (1971), en el seu estudi sobre el francès fonamental, van observar que:

- a. Les 100 primeres paraules representen un 59 % d'un text.
- b. Les 1.000 paraules següents en representen el 27 %.
- c. Les 3.000 següents, arriben a representar l'11,5 %.
- d. Les 20.000 següents només el 2,5 %.

Estudis estadístics fets a Harvard per Miller li permeten afirmar que les 50 paraules més comunes formen el 60 % de la parla i el 40 % de l'escriptura. Tan sols 7 paraules formen el 20 % de l'idioma anglès: *the, of, and, a, to, in, is*. Només 10 paraules, el 25 % del francès: *à, de, dans, sur, et, ou, que, ne, pas, y*. Les 13 paraules més freqüents de l'espanyol són, segons Juilland i Chang-Rodríguez (1964): *de, el, la, y, a, en, él, que* (pronoms), *ser, que* (conjunció).

Cada una de les 500 paraules més comunes de l'anglès té una mitjana de 28 significats diferents en el diccionari. Això vol dir que com més usual sigui una paraula, també més li afectarà el fenomen de la polisèmia.

6.2. Elaboració de vocabularis bàsics

Per a l'elaboració d'aquestes llistes de paraula més usuals es parteix de l'observació. Es realitza l'estudi de converses, cartes, escrits... per mitjà d'enquestes i enregistraments magnetofònics. Fins i tot, basant-se en els vocabularis bàsics ja existents. Fonamentalment, són estudis de camp després d'haver tancat rigorosament la mostra. Es pretén comprendre tots els registres i nivells, totes les possibles situacions d'ús, i es procedeix a un recull, recompte i ordenació dels mots més freqüents. Vegem-ho.

6.2.1. Utilitat didàctica d'un vocabulari bàsic

Una relació de paraules d'aquest tipus pot servir per elaborar els llibres de lectura i/o de text del primer cicle de l'ensenyament primari. O també per tal de preparar treballs, exercicis didàctics adequats, programant els centres d'interès, creant els materials curriculars més adients en cada camp semàntic.

Els vocabularis bàsics s'estan usant per fer aprendre el lèxic als parlants d'altres llengües. Així com per servir de base per ampliar el lèxic dels parlants nadius. Serveixen per graduar les dificultats i les paraules que cal aprendre, amb ordre segons la major freqüència d'ús.

Una altra utilitat és la d'avaluar l'adaptació dels llibres de text i sobretot dels de lectura. O fins i tot per avaluar la riquesa lèxica dels alumnes en les seves composicions escrites i orals, sabent quines unitats són més usades i quines són més valuoses qualitativament ja que tenen una menor freqüència d'ús.

El conjunt dels mots més utilitzats en una llengua es denomina vocabulari bàsic, usual, fonamental... Coneixem el *Basic English* d'Ogden, el *Français fonda-*

mental de Gougengheim, diferents treballs sobre l'espanyol, com el més clàssic de Víctor García Hoz, el de Fernando Justicia, de la Universitat de Granada, o els treballs de la Universitat d'Oviedo, sense comptar els estudis realitzats a Puerto Rico o als Estats Units per Rodríguez Bou o Chang Rodríguez. En català es pot disposar de diferents vocabularis bàsics, tot i que tenen uns quants anys.

6.2.2. *El català bàsic de Josep Llobera*

Publicat el 1968, aquest treball, obra d'un sol autor, va ser començat el 1960. Es recolliren converses reals i s'estudiaren, tot buidant el seu contingut, quantitats ingents de cartes. Basant-se en els reculls obtinguts, Llobera compongué una gramàtica per a castellanoparlants autoaprenents adults: *Prácticas de catalán básico*. Al mateix temps, s'hi inclouen algunes varietats dialectals diferents de les predominants. El primer grau recull uns 800 mots i uns altres 800 el segon grau. Té el mèrit d'haver estat un dels primers, mèrit reconegut en haver-se-li atorgat el premi Fundació Huguet l'any 1967.

6.2.3. *Vocabulari bàsic infantil i d'adults* (de l'equip de mestres de Rosa Sensat)

Un equip format primer per quinze mestres dirigits per Marta Mata en el si de l'Associació Rosa Sensat començaren a partir del 1961 el vocabulari usual dels nens de 8-9 anys. A partir d'aquí, l'equip d'una trentena de mestres, continua la tasca entre els anys 1966 i 1968. La primera edició es féu a Gràfiques Saturno, Barcelona, el 1971. Després va passar a una edició més definitiva a l'editorial Biblograf. Es podria dir que és una obra que va ser difosa àmpliament gràcies als cursos de reciclatge, on era una obra obligada per treballar la Didàctica del Català.

Els mots estan classificats per edats i per centres d'interès. Aquesta classificació temàtica resulta molt pràctica a classe per organitzar l'aprenentatge racional, contextual, i ordenat dels nostres mots. Fins i tot al Batxillerat, trobem llibres com els de Francesc Vallverdú, que repartien aquest vocabulari bàsic entre les diferents lliçons a fi de fer-lo aprendre a possibles alumnes de secundària que el poguessin desconèixer.

En total, consta de 2.246 mots repartits de la manera següent:

- 492 componen el vocabulari exclusivament infantil.
- 1.123 els comparteixen el vocabulari infantil i el d'adults.
- 631 pertanyen exclusivament al vocabulari adult.

6.2.4. **Poal. Vocabulari bàsic ampliat**

Elaborat per l'equip de professors de català de la Delegació d'Ensenyament de Català (DEC) d'Òmnium Cultural, i publicat el 1978, intenta recollir variants de tots els Països Catalans. Per això molts mots no apareixen ni al Fabra. Els criteris de selecció dels mots han estat més oberts, incorporant alguns dialectalismes. Com diuen els seus autors: «Siguem intransigents amb els fruits de la descurança i l'abandó, però no tractem la llengua com un fòssil». Igualment van considerar que la selecció havia de fer-se amb criteris més amplis que no pas els dels vocabularis bàsics en sentit estricte, donant lloc d'aquesta manera a un *Vocabulari Bàsic Ampliat*.

Una bona agrupació temàtica dels termes pot ser una eina que ajudi a la preparació de les activitats. També hi trobem una divisió en dos graus, encara que no estigui repartit per edats, ja que ho consideren artificial.

Els autors tenen l'objectiu declarat d'evitar barbarismes, fins i tot de pronúncia, i vulgarismes. Acompanyen la relació temàtica i alfabètica dels termes, tres apèndixs:

- a. les estructures bàsiques: una manera de reunir les més importants i freqüents realitzacions oracionals de la nostra llengua, classificades funcionalment;
- b. la llista de les incorreccions més freqüents: barbarismes, vulgarismes, etc., com una mena del recull de les principals faltes de la gramàtica de Pompeu Fabra, però aquí aplicades al lèxic i prioritzant les més freqüents;
- c. diferències de camp semàntic dels mots del vocabulari bàsic català - castellà: una breu aproximació a possibles interferències lèxiques.

6.2.5. **Brulla. Vocabulari Bàsic per al Cicle Inicial**

Editat el 1986 pel Govern Balear, recull 26 temes ben classificats. Els mots responen a la variant dialectal illenca, adequats per tant a l'entorn balear i també a l'edat que proposen. La selecció està basada més en obres filològiques i en l'observació que no pas en una rigorosa metodologia d'elaboració de vocabularis bàsics, a partir de recomptes estadístics amplis.

En canvi, va acompanyat d'una excel·lent part gràfica que augmenta les qualitats didàctiques de l'obra. En conjunt es recullen uns 1.300 mots.

6.2.6. **Fato. Vocabulari infantil i d'adults de les Terres de l'Ebre**

Treball publicat el 1987 pel Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC) del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i la Comissió Interdepartamental per a la Recerca (CIRIT). És resultat d'una recerca feta per mestres i pedagogs patrocinada per l'ICE de la Universitat de Barcelona.

S'hi troben més o menys 4.000 mots repartits entre vint centres d'interès. Pel que fa a la metodologia de la recerca de camp, la mostra va ser de més de 5.000 nens de 6 a 11 anys de primer a cinquè d'Educació General Bàsica (EGB), de 8 pobles corresponents a les comarques del Montsià, el Baix Ebre, la Terra Alta i la Ribera d'Ebre. Nombrosos mots vius en aquestes terres no són normatius i es troben precedits per un asterisc que ho indica. Per tant, té el valor de ser un ampli estudi del lèxic d'una parla dialectal.

6.3. Síntesi

Amb un equip de pedagogs interessats vam obtenir el resultat de creuar tots aquests vocabularis bàsics. La relació completa suposa el conjunt de tots els mots, encara que només apareguin una sola vegada en algun vocabulari. La relació mínima, la d'aquells mots comuns a tots cinc vocabularis, presenta 576 unitats lèxiques, pròpies d'un vocabulari fonamental. Si prenguéssim només els mots comuns almenys a tres dels cinc vocabularis bàsics esmentats, obtindríem una relació d'uns 2.000 mots. El conjunt global depassa els 5.000. Com que aquest estudis tenen ja unes quantes dècades, no seria inútil tornar a repetir el treball ja que en el moment actual es compta amb ajuts tecnològics molt més potents. També es pot sospitar que cert vocabulari deu haver canviat amb els anys a la vida contemporània, tot i que si són veritablement mots bàsics, la majoria s'haurien de mantenir. I, a més, avui la cultura digital ha introduït nous termes d'ús habitual que abans no existien (mòbil, ordinador...).

7. PRINCIPIS GENERALS DE DIDÀCTICA DEL VOCABULARI

Entre els principis que regeixen aquest ensenyament, destaquem els següents: motivació, selecció, seqüenciació, contextualització i integració.

Com que tots els aprenentatges han de començar per la fase de *motivació*, serà imprescindible despertar un interès permanent per les paraules i pels seus significats. També serà molt important començar pels interessos infantils i juvenils a l'hora de presentar les noves paraules que s'han de fer aprendre.

Caldrà partir d'una *selecció* de les paraules en funció de la seva utilitat i freqüència d'ús (consultant els vocabularis bàsics), ampliant la selecció amb terminologies més específiques dels temes d'estudi d'altres àrees i amb paraules necessàries per al discurs acadèmic, a més d'altres paraules productives que no formin part del vocabulari bàsic.

Seqüenciació: la presentació de les unitats lèxiques es farà en ordre de dificultat creixent. Es poden ordenar per temes o centres d'interès: primer els més concrets, després els abstractes. I sobretot hem de tenir present que caldrà presentar

les mateixes paraules en més d'una ocasió ja que no es pot pretendre que amb una sola presentació ja quedin definitivament assimilades.

Contextualització: no es pot presentar mai cap paraula aïlladament. Smith i Dahl (1989) han proposat un procés basat en el context precisament —CEPD—: context, estructura, pronunciació en veu alta, diccionari. Les paraules es trobaran en contextos lingüístics i situacionals.

- a. contextos lingüístics: a l'interior de frases reals (*cotext*);
- b. contextos situacionals: reals o simulats, es presentaran les paraules tal com s'usen en el moment adequat (*context*).

Per últim, cal la *integració* de tots els aprenentatges lingüístics, de manera que quan es vagi aprenent el significat de cada paraula, al mateix temps s'apregui també la seva pronunciació, ortografia, ús sintàctic, etc.

8. ESTRATÈGIES D'APRENTATGE

La quantitat de materials pedagògics de qualitat és considerable en aquest punt, també en llengua catalana. Es procurarà adaptar les activitats a l'edat i nivell de coneixements dels aprenents i jugar amb l'amenitat, el desenvolupament de la creativitat i la sistematització per aconseguir aprenentatges sòlids i integrats. Cal considerar molt el punt de partida del seu nivell de competència lingüística si els estudiants no tenen com a nadiua la llengua que s'ensenya.

8.1. Tipologia d'exercicis

Podem considerar dos tipus d'exercicis, segons que la seva base sigui ideològica o bé morfològica.

- a. Els exercicis *ideològics* atenen al significat, i poden ser:
 - Temàtics: per camps semàntics o centres d'interès.
 - De sinonímia i antonímia.
- b. Exercicis *morfològics* que se centren en la forma, en el significat, com:
 - Derivació.
 - Composició.

8.2. Estratègies per presentar, emmagatzemar i recordar paraules noves

La presentació de nous mots requereix estratègies eficaces perquè aquest primer contacte sigui ben recordat i assimilat. No sempre serà impactant, però no hauria de ser superficial. Els autors més importants recomanen:

— Utilitzar àmpliament les imatges: dibuixos, fotografies, murals o pòsters, cartes (*flash cards*)...

- Utilitzar paraules significatives per als alumnes.
- Realitzar associacions de paraules.
- Utilitzar regles mnemotècniques.
- Practicar sovint i de forma espaciada.
- Revisar periòdicament les paraules apreses.
- Anotar els nous aprenentatges en un quadern personal i/o en un fitxer col·lectiu de tota la classe. Cada fitxa consta, a més de la paraula correctament escrita, de la definició, dibuixos, contraris, sinònims... tot il·lustrat perquè cadascú es faci seu el mot.

8.3. Estratègies per explicar el significat d'una paraula: contextualització i visualització

A fi de provocar un procés d'inducció en els estudiants, es pot utilitzar alguna de les estratègies següents:

- Col·locar la paraula en mig d'un context que la faci comprensible, a l'interior d'una frase concreta.
- Assenyalar, mostrar l'objecte real significat per la paraula en qüestió.
- Assenyalar, mostrar la seva representació: dibuix, diapositiva, pissarra, figureta, làmina, mural...
- Representar per mitjà de gestos o mímica en el cas de verbs i mots d'acció.
- Oferir sinònims, o bé contraris.
- Definir el terme.
- Col·locar la paraula en mig d'una sèrie que la il·lustri.
- Finalment, en l'ensenyament d'una segona llengua (L2), si no hi ha més remei, traduir-la a la primera (L1).

8.4. Estratègies per explicar el significat d'una paraula: la definició

Segons certa tipologia, els principals tipus de definicions són: o bé ostensives o bé verbals. Les primeres, consisteixen a mostrar, fins i tot físicament, o almenys gràficament, l'element que es vol definir. Les segones, definicions de major nivell d'abstracció, utilitzen el llenguatge verbal i poden ser:

- *Hiperonímica* o definició canònica: per gènere pròxim i diferència específica. És a dir, incloent el *definiendum* en una categoria més extensa semànticament i particularitzant els aspectes específics després.
- *Sinonímica*: sovint poc rigorosa, però útil i ràpida.
- *Antonímica*: dient més aviat el que no és, el contrari del que és.
- *Serial*: definició per extensió.
- *Analítica*: amb una matriu de trets o semes.

— *Contextual*: col·locant el terme a definir dins d'un context verbal que el fa comprensible.

El procediment de la definició també pot presentar dificultats als alumnes. Una definició pot ser una mala ajuda per a la comprensió si

- a. és massa general,
- b. és massa restringida,
- c. es troba reduïda a un sol exemple,
- d. indueix a errors provocats per dificultats d'abstracció, o conté ambigüitat en els termes utilitzats (definicions vagues, ambigües o imprecises),
- e. inclou el terme definit en la definició (tautologia),
- f. provoca circularitat, com ara definir A en termes de B, i B en termes de A; o també definir A en termes de A:

A: bellesa = estat d'un ser bell

B: bell = ple de bellesa.

Cal considerar que la descripció no és una definició i que la definició no pot representar només un punt de vista d'algú. Com a principis fonamentals de la definició, que es poden aplicar a la seva didàctica, tenim:

- a. Totes les paraules sense definir han de ser explicades.
- b. La definició no hauria de contenir paraules més difícils de comprendre que la mateixa paraula definida.
- c. La paraula definida no pot ser inclosa en la definició, ni tampoc paraules derivades o combinacions de la paraula definida, sense ser —al seu torn— definides individualment de forma independent.

Un tipus de definició més encertada és la definició analítica, que es construeix a partir dels trets semàntics o semes, de cada un dels elements significatius en què se subdivideix el significat d'una paraula. Exemple:

Trets semàntics	Natural	Precipitat	Cap endavant	Un peu sempre a terra
caminar	+	-	+	+
marxar (atletisme)	-	+	+	+
córrer	-	+	+	-
coixejar	-	-	+	+
retrocedir	+/-	+/-	-	+/-

QUADRE 6. Anàlisi componencial per mitjà de trets semàntics: *caminar*

8.5. *Estratègies per explicar el significat d'una expressió: la paràfrasi*

Una paràfrasi és un enunciat, text o discurs, que serveix per reformular-ne un altre. En aquest sentit, és un producte lingüístic basat en el principi d'equivalència de significat entre textos.

Com a resultat de l'activitat lingüística dels locutors, una paràfrasi és un treball de reformulació i d'interpretació. Pertany a la capacitat pròpia dels subjectes que tenen competència lingüística, ja que saber una llengua equival a poder produir i identificar frases amb el mateix sentit. La utilitat didàctica de la paràfrasi és notable, ja que sovint, per explicar una paraula o una frase, el professorat realitza paràfrasis que els seus alumnes comprenen millor que no pas l'expressió original. Aquesta és una habilitat que hauria de ser especialment estimulada entre les persones que es preparen per exercir el magisteri. Es tracta de dominar la competència estratègica per fer-se entendre millor.

8.6. *Estratègies de multiplicació del vocabulari*

A fi d'augmentar quantitativament i qualitativament el cabal lèxic, es poden utilitzar estratègies com les que segueixen:

- a. Multiplicació per semblança sonora: paraules homòfones, parònimes...
- b. Substitució per obtenir major precisió.
- c. Associació semàntica.
- d. Xarxes ideològiques i lèxiques.
- e. Temes o centres d'interès: camps lèxics, semàntics o associatius.
- f. Mapes conceptuals, xarxes de relacions presentat tot de forma gràfica.

8.7. *Activitats amb diccionari*

Abans de res, escollirem el diccionari més adequat a cada nivell. Sabent que, com a mínim, hi ha dos tipus de diccionaris ben diferents, això sense comptar els diccionaris de sinònims i antònims. El primer tipus s'usa ben poc comparat amb les immenses possibilitats didàctiques que podria oferir:

- a. Diccionari *onomasiològic*: xifrador o codificador, perquè parteix de la noció i cerca el signe lingüístic que li correspon. Classifica les paraules atenent al seu significat, ordenades per famílies lèxiques. La seva funció xifradora consisteix a donar noms a les coses i a les idees. Componen aquest grup els diccionaris ideològics o ideogràfics com el Casares en castellà, el *Diccionari guia de redacció* de Viñoly o el *Breu diccionari ideològic* de Romeu i el *Diccionari ideològic* de Sabater. Són diccionaris que ens ajuden a trobar les paraules quan ja en sabem el significat. Ens recorden significants que potser havíem oblidat o que tenim a la punta de la llengua.

b. Diccionari *semasiològic*: desxifrador o descodificador; anomenat així perquè, partint del significat, ens dóna el significat que designa. La majoria dels diccionaris, fins i tot els escolars, pertanyen a aquesta tipologia. L'ordenació dels mots és alfabètica i són els més coneguts.

Amb el primer tipus de diccionari —onomasiològic o diccionari ideològic— es poden fer exercicis sobre camps semàntics, centres d'interès o termes relacionats. Amb l'ajut de diccionaris de diferents tipus es poden proposar activitats com:

- Definir mots amb paraules pròpies després d'haver consultat el diccionari.
- Agrupar diferents termes per camps semàntics.
- Precisar matisadament el significat de cada un.
- Substituir mots per sinònims en general, o de més precisos en particular.
- Substituir una paraula pel seu significat explícit desenvolupat.
- Triar la paraula més correcta en un context donat, entre un conjunt proposat.
- Solucionar problemes amb l'ajuda del diccionari. Responent qüestions com: «Els bussos volen?» o bé: «Es pot fer un vestit amb vímet?» Cosa que exigirà consultar el significat de les paraules desconegudes.
- Establir relacions de sinonímia i antonímia.
- Establir la polisèmia d'una paraula.
- Buscar els significats de paraules desconegudes i anotar-les en un quadern o fitxer personal, adquirir l'hàbit de la consulta espontània quan calgui.

9. BIBLIOGRAFIA

- ALLEN, Virginia French (1983). *Techniques in Teaching Vocabulary*. Oxford: Oxford University Press.
- ASSESSORIA DE DIDÀCTICA DEL CATALÀ (1975). *Vocabulari bàsic infantil i d'adults*. Barcelona: Bibliograf.
- BADIA, Dolors [et al.] (1985). *Llibretes autocorrectives de vocabulari*. Vic: Eumo.
- BLÁZQUEZ, Fabián (1977). «Los vocabularios básicos y su aprovechamiento didáctico». *Aula Abierta*, núm. 17, p. 22-29. Oviedo: Instituto de Ciencias de la Educación de la Universidad de Oviedo.
- BLECUA PERDICES, José Manuel (1982). *Lingüística y significación*. Barcelona: Salvat.
- BORROMBA (1976). *Vocabulari bàsic il·lustrat*. Barcelona: La Galera.
- BRULLA (1986). *Brulla. Vocabulari bàsic per al cicle inicial*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura, Govern Balear.
- CARTER, Ron; MCCARTHY, M. (1988). *Vocabulary and Language Teaching*. Londres: Longman.
- COLOMER, Roser; FIGUERAS, Carme (1990). *Juguem amb el diccionari*. (4 quaderns). Barcelona: Espiral.
- COROMINA, Eusebi (1988). *Explicar mots i fets*. Barcelona: Teide, 2 vols.

- DE GRÈVE, Marcel ; VAN PASSEL, Frans (1968). *Linguistique et enseignement des langues étrangères*. Paris: Fernand Nathan & Labor.
- DESCOEUDRES, Alice (1922). *Le développement de l'enfant de deux à sept ans : recherches de psychologie expérimentale*. Paris & Neuchâtel: Delachaux & Niestlé.
- FATO (1987). *Vocabulari bàsic de les terres de l'Ebre*. Barcelona, Departament d'Ensenyament.
- FONTANILLO, Enrique (1983). *Cómo utilizar los diccionarios*. Madrid: Anaya.
- GALISSON, Robert (1979). *Lexicologie et enseignement des langues*. Paris: Hachette.
- GALISSON, Robert (1980). *Des mots pour communiquer (éléments de lexicométhodologie à l'usage des enseignants de langue)*. Paris: Clé International.
- GOUGENHEIM, Georges (1956). *L'élaboration du français élémentaire*. Paris: Didier (original: 1952, Lovaina).
- GOUGENHEIM, Georges (1959). *Le Français fondamental*. Paris: Publications de l'Institut Pédagogique National.
- GOUGENHEIM, Georges (1964). *Dictionnaire fondamental*. Paris: Didier.
- GOUGENHEIM, Georges (1967a). *L'élaboration du français fondamental*. Paris: Didier.
- GOUGENHEIM, Georges (1967b). «La statistique du vocabulaire et son application dans l'enseignement des langues». *Les Langues Modernes*, n. 61, p. 137-144.
- GUIRAUD, Pierre (1960). *Problèmes et méthodes de statistique linguistique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- HATCH, Evelyn; BROWN, Cheryl (1995). *Vocabulary, Semantics and Language Education*. Cambridge (RU): Cambridge University Press.
- JIMÉNEZ, Bonifacio (1986). *Didáctica del vocabulario*. Barcelona: Humanitas.
- JUILLAND, Alphonse; CHANG RODRÍGUEZ, Eugenio (1964). *Frequency Dictionary of Spanish Words*. La Haia: Mouton.
- LANCHEC, Jean-Yvon (1980). *Psicolingüística y pedagogía de los idiomas*. Barcelona: Planeta.
- LLOBERA, Josep (1973). *El català bàsic*. Barcelona: Teide.
- LORENTE, Teresa M. (1982). «El diagnòstico de la mente humana por el anàlisis de la palabra». *Educadores*, núm. 120 (nov.-des.), p. 663-683.
- MALLART, Joan, SARRAMONA, Jaume (coord.) (2013a). *Competències bàsiques de l'àmbit lingüístic. Identificació i desplegament a l'educació primària*. Barcelona: Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.
- MALLART, Joan; SARRAMONA, Jaume (coord.) (2013b). *Competències bàsiques de l'àmbit lingüístic. Identificació i desplegament a l'educació secundària obligatòria*. Barcelona: Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.
- MILLER, H. A.; GILDEA, P. M. (1987). «Cómo aprenden las palabras los niños». *Investigación y Ciencia*, núm. 134, noviembre, p. 80-85. Barcelona: Prensa Científica.
- MOLLÀ, Toni; BORRÀS, Joan Ramon (1985). *Vocabulari bàsic*. València: Gabinet d'ús i ensenyament del valencià, Conselleria d'Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana.
- NATION, Paul (2008). *Teaching Vocabulary: Strategies and Techniques*. Boston (Massachusetts, EUA): Heinle.

- OGDEN, Charles K. (1930). *Basic English*. Londres: Kegan Paul.
- OGDEN, Charles K. (1932). *The Basic Words. A Detailed Account of their Uses*. Londres: Kegan Paul.
- OGDEN, Charles K. (1944). *The ABC of Basic English*. Londres: Kegan Paul.
- OGDEN, Charles K. (1963). *Essential World English*. Londres: Michael Joseph.
- PASTORA, José Francisco (1990). *El vocabulario como agente de aprendizaje*. Madrid: La Muralla.
- PEYTARD, Jean ; GENOUVRIER, Émile (1971). «Linguistique et enseignement du français». *Revue Française de Pédagogie*, núm. 15, p. 51-54. Lió: Éditions ENS.
- PHAL, André (1972). *Vocabulaire général d'orientation scientifique*. París: Didier, CRE-DIF.
- POAL (1978). *Poal, vocabulari bàsic*. Barcelona: Proa.
- RICHARDS, Ivor A. (1943). *Basic English and its Uses*. Nova York: Norton.
- RONDAL, Jean-Adolphe (1980). *Lenguaje y educación*. Barcelona: Editorial Médica y Técnica.
- SMITH, Madorah Elizabeth (1926). *An Investigation of the Development of the Sentence and the Extent of Vocabulary in Young Children*. Iowa City: University of Iowa.
- SMITH, Carl Bernard; DAHL, Karin L. (1989). «Enseñanza del vocabulario». A: *La enseñanza de la lectoescritura: un enfoque interactivo*, p. 71-81. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia & Visor.
- STAHL, Steven A. (2009). *Teaching Word Meanings*. Nova York: Routledge.
- TAYLOR, Linda L. (1990). *Teaching and Learning Vocabulary*. Nova York: Prentice Hall.
- TERMAN, Lewis M. (1918 !). «The Vocabulary Test as a Measure of Intelligence». *Journal of Educational Psychology*, núm. 9, p. 452-459.
- VINYES, Jordi; CUIXART, Remei (1977). *Vocabulari bàsic en imatges*. Barcelona: Mall/ Grup Promotor.
- WALLACE, Michael J. (1982). *Teaching Vocabulary*. Londres: Heineman.
- ZIPF, George Kingsley (1949). *Human Behaviour and the Principle of Least Effort. An Introduction to Human Ecology*. 1a ed. Cambridge (Massachusetts, EUA): Addison-Wesley.